

هندسه مقدس در معماری ایرانی؛ از نسبت طلایی تا رمز اعداد در طراحی فضایی

۲۹ بهمن ۱۴۰۴ | سکرو

در آغاز، جهان «آشوب» بود و هنر انسان، آفرینش «سامان» است. مهرازی (معماری) ایران، بیش از آنکه فن ساختن باشد، دانش «اندازه» است. اما نه اندازه‌ای که با متر و خطکش سنجیده شود؛ بلکه اندازه‌ای که ریشه در «داد» (قانون هستی) دارد. مهراز کهن، خود را در برابر نیروهای سرکش طبیعت می‌دید و وظیفه داشت با خشت و گل، فضایی را بیافریند که تکه‌ای از «پردیس» (باغ مینوی) بر روی زمین باشد. برای رسیدن به این هدف، او به زبانی نیاز داشت که تغییرناپذیر، جاودانه و خالص باشد. زبانی که از جنس ماده نباشد، اما بتواند ماده را شکل دهد. آن زبان، «هندسه» بود.

در این جستار پژوهشی از سکرو، می‌خواهیم از پوسته‌ی ظاهری بناها عبور کنیم و به «استخوان‌بندی نامرئی» آن‌ها برسیم. جایی که اعداد، تبدیل به فلسفه می‌شوند و خطوط، مسیر حرکت نور را تعیین می‌کنند.

□ با سکرو تماس بگیرید برای طراحی، آموزش و اجرا □

[پیام در واتس آپ](#)

[پیام در تلگرام](#)

بخش نخست: هندسه؛ نبرد با اهریمن آشوب

واژه «هندسه» معرب واژه پهلوی «اندازه» است. در فرهنگ ایران باستان، «اندازه» مفهومی اخلاقی و کیهانی دارد. هر چیزی که اندازه داشته باشد، «خوب» و «اهورایی» است و هر چیزی که بی‌اندازه و بی‌شکل باشد، «بد» و «اهریمنی» است. بنابراین، ترسیم نخستین خط گونیا بر روی زمین بایر، تنها یک عمل مهندسی نیست؛ بلکه یک آیین مقدس است. مهراز با ایجاد مربع و دایره، در حقیقت «آشوب» را عقب می‌راند و «نظم» را برقرار می‌کند. ساختمان در این دیدگاه، ماشینی است که انرژی‌های کیهانی را دریافت کرده، پالایش می‌کند و به ساکنانش آرامش می‌بخشد.

بخش دوم: «پیمون»؛ قانون هم‌نوایی با ذره

بسیاری از پژوهشگران غربی تلاش کرده‌اند تا نسبت‌های طلایی یونانی را به زور در معماری ایران پیدا کنند. اما سیستم ایرانی، بسیار پیشرفته‌تر، انسانی‌تر و عمل‌گرایانه‌تر بوده است: سامانه «پیمون».

پیمون چیست؟ پیمون، نظامی است که «جزء» را به «کل» پیوند می‌دهد. در این سیستم، کوچکترین واحد سازنده (مثلاً ابعاد یک آجر یا پهنای یک درگاه)، مبنای طراحی کل کاخ یا نیایشگاه می‌شود.

- **هم‌نوايي (Harmony):** همان‌طور که در طبیعت، ساختارِ رگبرگِ یک درخت با ساختارِ شاخه‌های آن یکی است (فراکتال)، در مهرازی ایرانی نیز، نسبتِ اتاق به حیاط، همان نسبتِ حیاط به کل خانه است.
- **مدولار بودن:** پیمون به مهراز اجازه می‌دهد که بدون نیاز به نقشه‌های پیچیده، تناسبات را در حین اجرا حفظ کند. این یعنی "جریانِ خرد در دستانِ بنا".

بخش سوم: رازِ اعداد؛ کدگذاری کیهان در خشت

اعداد در مهرازی ایران، کمیت نیستند؛ بلکه «کیفیت هستی» هستند. بیایید لایه‌های پنهانِ یک بنا را با زبانِ اعداد بازخوانی کنیم:

۱. یگانگی (عدد یک)

همه چیز از یک نقطه آغاز می‌شود: «**مرکز**». در پلان‌های ایرانی، همیشه یک مرکزِ ثقل وجود دارد (خواه وسطِ حوض در میان‌سرا باشد، خواه اوجِ گنبد). این نقطه، نمادِ سرچشمه‌ی نور و هستی است. تمام خطوط، تمام نگاه‌ها و تمام انرژی‌ها به این نقطه بازمی‌گردند. این نقطه، «بی‌حرکت» است، اما همه چیز را به حرکت درمی‌آورد.

۴. گیتی و آخشیح‌ها (عدد چهار)

عدد چهار، مقدس‌ترین عدد در ساختارِ مادی بناست. چرا؟ چون جهان بر پایه‌ی **چهار آخشیح** (آب، باد، خاک، آتش) استوار است و زمین، چهار جهت دارد.

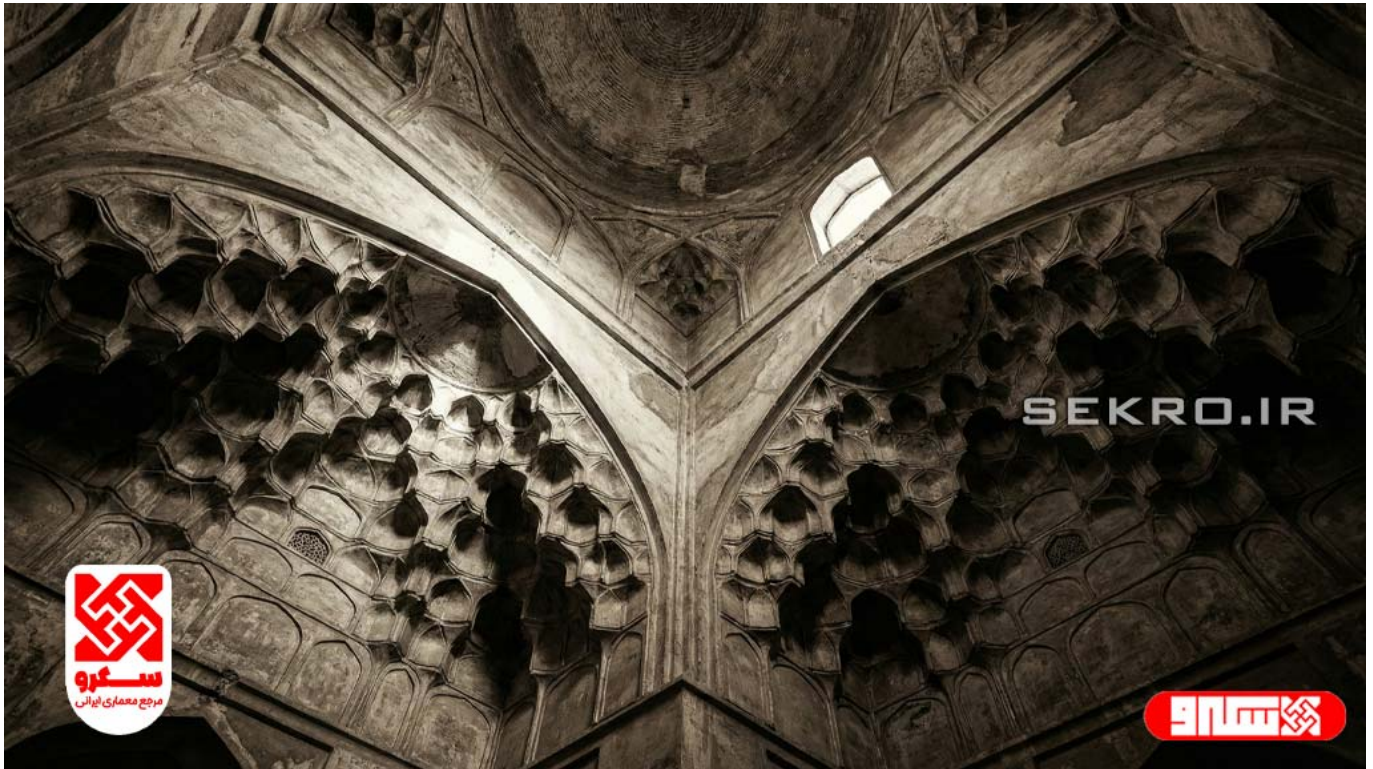
- **چهارطاقی:** اصیل‌ترین فرم مهرازی ایران، «چهارطاقی» است. چهار ستون که گنبدی را بر دوش دارند. این فرم، نمادِ کمالِ ماده است.

- **چهارباغ:** الگوی باغ ایرانی نیز بر اساس تقسیم زمین به چهار بخش است تا رودهای چهارگانه (که در اساطیر کهن توصیف شده‌اند) در آن جاری شوند. مربع، نمادِ ایستایی، امنیت و زمین است.

۷ و ۱۲. گذرِ زمان (اعدادِ گردون)

مهرازِ ایرانی می‌دانست که انسان در «زمان» زندگی می‌کند. بنابراین، هندسه بنا را با حرکتِ خورشید و ستارگان هماهنگ می‌کرد.

- استفاده از تقسیماتِ ۱۲ گانه در گره‌چینی‌ها و اُرسی‌ها، اشاره به ۱۲ برجِ فلکی و ماه‌های سال دارد. نور خورشید که از این شیشه‌های رنگی می‌گذرد، گویی زمان را رنگ‌آمیزی می‌کند و به داخل می‌آورد.

چییره، هنر حل تضادهاست؛ جایی که سختی مربع در نرمی دایره ذوب می‌شود.

بخش چهارم: تربیع دایره؛ کیمیاگری خاک به افلاک

بزرگترین چالش فلسفی و هندسی تاریخ مہرازی این بود: چگونه «مربع» (نماد زمین و ماده) را به «دایره» (نماد آسمان و روح) تبدیل کنیم؟ پاسخ ایرانیان به این معما، یکی از شاهکارهای مهندسی جهان است: «گوشه‌سازی» (Squinch).

1. زمین (مربع): پلان چهارگوش اتاق.

2. گذار (هشت و شانزده): با ایجاد طاق‌های مورب در گوشه‌ها، مربع به هشت‌ضلعی تبدیل می‌شود. هشت، عدد واسطه است؛ پلی میان ماده و معنا.

3. آسمان (دایره): در نهایت، کثرت اضلاع به وحدت دایره می‌رسد و گنبد (آسمانه) بر آن می‌نشیند.

این فرآیند، تنها یک راه‌حل ایستایی (نیارشی) نیست؛ بلکه یک سفر معنوی است. کسی که زیر این گنبد ایستاده، ناخودآگاه حس می‌کند که روحش از سنگینی خاک جدا شده و به سبکی نور رسیده است.

بخش پنجم: شمسه و مهر؛ بازتابِ خورشید در آجر

نور در ایران باستان، تنها روشنایی نیست؛ بلکه ذاتِ حقیقت است. مهر از وظیفه دارد این نور را «شکار» کند و به آن «شکل» بدهد. در اینجا، هندسه «شمسه» (Starburst pattern) متولد می‌شود. شمسه‌ها که معمولاً ۸، ۱۲ یا ۱۶ پر هستند، نمادِ خورشید (میترا/مهر) اند که نور خود را به اطراف می‌پراکند.

• **فراکتال‌های نوری:** وقتی شما به یک گره‌چینی پیچیده نگاه می‌کنید، چشمتان نمی‌تواند روی یک نقطه ثابت بماند. نگاه مدام از مرکز به بیرون و از بیرون به مرکز می‌غزد. این حرکت سیال، نوعی «مراقبه‌ی بصری» ایجاد می‌کند. ذهن از قید افکار روزمره رها می‌شود و در بی‌نهایتی هندسه غرق می‌گردد.

بخش ششم: مهرازی پارامتریک؛ بازگشتِ هندسه مقدس در عصرِ دیجیتال

شاید بپرسید: «آیا این مفاهیم تنها متعلق به موزه‌هاست؟» پاسخ قاطعانه «خیر» است. امروز در قرن بیست و یکم، جهان معماری دوباره به سمت هندسه و الگوریتم بازگشته است. آنچه ما امروز «**طراحی پارامتریک**» می‌نامیم، در واقع همان منطق «گره‌سازی» کهن ایرانی است که با کامپیوتر انجام می‌شود.

رویکرد گروه سکرو: ما در پروژه‌های مدرن سکرو، تلاش می‌کنیم تا آن «روح گمشده» را احیا کنیم:

1. **پلان‌های درون‌گرا:** بازگشت به الگوی میان‌سرا (حیاط مرکزی) در ویلاهای مدرن، برای ایجاد حریم امن و پیوند با آسمان.
2. **پوسته‌های هوشمند:** استفاده از الگوهای هندسی (مانند فخرومدین) در نماهای متحرک، که با حرکت خورشید باز و بسته می‌شوند و رقص نور و سایه را به فضای داخلی می‌آورند.
3. **تناسبات انسانی:** رعایت دقیق پیمون در ابعاد فضا، تا انسان در خانه احساس «بیگانگی» نکند، بلکه حس «بیگانگی» داشته باشد.

فرجام سخن: خانه‌ای برای اندیشیدن

هندسه مقدس در مهرازی ایران، تلاشی بود برای تبدیل «خشت خام» به «آینه‌ی تمام‌نما». مهرازان ما ریاضیدانانی شاعر بودند که می‌دانستند چگونه سنگینی کوه را به پرواز گنبد تبدیل کنند. امروز، ما نه می‌توانیم و نه باید گذشته را تکرار کنیم؛ اما می‌توانیم «**حکمت**» آن را بیاموزیم. خانه‌ی مدرن، نباید یک جعبه‌ی بی‌هویت باشد؛ بلکه باید فضایی باشد که در آن، هندسه به آرامش تبدیل می‌شود و نور، با انسان سخن می‌گوید.

ما در **سکرو**، میراث‌بانان این هندسه هستیم و آن را با زبان فردا بازنویسی می‌کنیم.

□ با سکرو تماس بگیرید برای طراحی، آموزش و اجرا □

[پیام در واتس آپ](#)

[پیام در تلگرام](#)

[اینستاگرام سکرو](#)

[یوتیوب سکرو](#)

واتس آپ سکرو

[تلگرام سکرو](#)

[پینترست سکرو](#)

[آپارت سکرو](#)

برای دانلود نسخه PDF این مقاله باید ثبت نام یا وارد حساب کاربری شوید.

[ورود / ثبت نام](#)